

GRZEGORZ WAŁĘGA

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

Zmiany w polityce kredytowej banków a zadłużenie polskich gospodarstw domowych

Wstęp

Wykorzystanie kredytów i pożyczek przez gospodarstwa domowe jest powszechnym sposobem finansowania konsumpcji. Jest to szczególnie widoczne w przypadku polskich gospodarstw domowych, które od początku XXI wieku, wzorem krajów wysoko rozwiniętych, szybko zwiększają swoje zadłużenie.

Proces ten jest splotem kilku czynników. Jednym z nich jest zmiana społecznej percepcji kredytów i realny wzrost poziomu dochodów gospodarstw domowych. Konsekwencją wejścia Polski do Unii Europejskiej była ogólna poprawa perspektywy rozwoju gospodarczego w pierwszych latach po akcesji (Wałęga, 2013b, s. 768-770). Przełożyło się to z kolei na poprawę nastrojów konsumenckich (konjunktury konsumpcyjnej). Towarzyszył temu spadek stopy bezrobocia, przy jednoczesnym wzroście spożycia indywidualnego. Na rynku aktywów – zwłaszcza rynku nieruchomości – szybki wzrost cen dodatkowo stymulował gospodarstwa domowe do przyspieszenia realizacji swoich planów konsumpcyjnych. Te korzystne procesy zauważalne są do 2009 r., kiedy to napięcia w gospodarce światowej wpłynęły na spowolnienie wzrostu gospodarczego w Polsce, a tym samym pogorszenie głównych wskaźników ekonomicznych kraju (Wałęga, 2013b, s. 770). Na zmianę poziomu zadłużenia konsumpcyjnego wpływa także sytuacja na rynku finansowym. W ostatnich latach obserwowany jest stopniowy spadek podstawowych stóp procentowych, co jest dodatkowym czynnikiem oddziałującym stymulująco na popyt na kredyt.

Powyższy zarys procesów występujących na rynku kredytów detalicznych byłby niepełny bez analizy zmian zachowania kredytodawców. W ślad za sytuacją gospodarczą instytucje finansowe, udzielające kredytów, modyfikują swoją politykę kredytową w zakresie warunków i kryteriów oferowanych instrumentów finansowych. Parametry te stanowią istotny składnik każdej umowy kredytowej, będąc często dla kredytobiorcy elementem przesądzającym o możliwości uzyskania kredytu i wyborze konkretnej oferty. Jednocześnie banki, zmieniając warunki i kryteria konieczne do spełnienia przez zaciągających kredyty, mogą oddziaływać na efektywny popyt. Parametry te są, obok wysokości oprocentowania kredytu, „kurkiem” regulującym strumień nowych kredytów w całej gospodarce, jak i sposobem na dobór (selekcję)

klientów każdej instytucji finansowej. Również nadzór nad rynkiem ma możliwość oddziaływania na warunki i kryteria udzielania kredytów. Podyktowane jest to pojawiającymi się niedoskonałościami rynku kredytów¹ oraz wagą tego sektora gospodarki.

Dotychczasowe badania rynku kredytów detalicznych wskazywały na ograniczony wpływ stopy procentowej na wielkość zadłużenia gospodarstw domowych (Rytelewska, 2005, s. 53-54; Pollok, Wałęga, 2011, s. 315-320). Z tego powodu zasadne wydaje się zbadanie, czy i w jakim stopniu elementy pozacenowe oddziałują na korzystanie z kredytów i pożyczek przez konsumentów. Celem artykułu jest analiza wpływu warunków i kryteriów udzielania kredytów przez banki na wielkość zadłużenia gospodarstw domowych w Polsce. Można oczekiwać, że przynajmniej niektóre z pozacenowych elementów ofert kredytowych mają istotny wpływ na rozmiary kredytów dla ludności. Do realizacji celu badania wykorzystano dane NBP dla lat 2004-2013.

Warunki i kryteria udzielania kredytów jako elementy polityki kredytowej banków

Umowa kredytu, pomimo standaryzacji jej głównych cech, jest kontraktem negocjowanym indywidualnie (Szpringer, 2005, s. 20 i 21; Dobosiewicz, 2007, s. 100). Zanim gospodarstwo domowe zaciągnie kredyt lub pożyczkę (albo – patrząc z drugiej strony – zanim zostanie on udzielony), musi uzgodnić z kredytodawcą m.in. jego wielkość, maksymalny czas trwania i zabezpieczenie. Zatem na decyzję gospodarstwa domowego dotyczącą zaciągania kredytów i pożyczek oprócz wysokości stóp procentowych mają wpływ także warunki i kryteria udzielania kredytów przez kredytodawców.

Kryteria udzielania kredytów definiowane są jako ustalane przez bank minimalne standardy zdolności kredytowej, jakie musi spełnić kredytobiorca, aby uzyskać kredyt. Posiadanie zdolności kredytowej (*creditworthiness*) jest w zasadzie warunkiem *sine qua non* udzielenia kredytu przez instytucję bankową. Art. 70 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe definiuje zdolność kredytową jako „zdolność do spłaty zaciągniętego kredytu wraz z odsetkami w terminach określonych w umowie”. Kalkulacji zdolności kredytowej bank dokonuje na podstawie własnych doświadczeń i dostępnych modeli scoringowych.

Czynniki, które mają wpływ na zdolność kredytową, można podzielić na kilka grup. Jedne z nich odnoszą się do sytuacji ekonomicznej kredytobiorcy, zarówno aktualnej jak i przeszłej. W tej grupie wskazać można źródła dochodów gospodarstwa

¹ Wskazać tu można m.in. pokusę nadużycia, przejawiającą się nadmierną skłonnością do ryzyka oraz pogonią za zyskiem kredytodawców (Hunt, 2006, s. 307, 314-316; Finlay, 2005, s. 91-116).

domowego, wysokość i systematyczność ich uzyskiwania, a także aktualne obciążenia budżetu z tytułu zobowiązań finansowych (w tym tych związanych z kredytami) oraz dotychczasową historię kredytową konsumenta. Kolejna grupa czynników, kształtująca możliwości zaciągnięcia i spłaty kredytu, to cechy społeczno-demograficzne gospodarstwa domowego, wśród których można wymienić: wiek, wykształcenie, zawód i miejsce zamieszkania kredytobiorcy oraz liczbę osób w gospodarstwie domowym. Na zdolność kredytową wpływ mają także cechy zaciąganego kredytu, takie jak: rodzaj oraz jego wartość, okres kredytowania, rodzaj rat, wysokość wkładu własnego oraz sposób zabezpieczenia jego spłaty.

O ile na pierwsze dwie z wymienionych wyżej grup kredytodawca nie ma wpływu, to w zakresie warunków udzielania kredytów może wprowadzić ograniczenia zgodnie z aktualną polityką kredytową banku. Według metodyki Narodowego Banku Polskiego warunki udzielania kredytów są to cechy umowy kredytu uzgadniane przez bank i kredytobiorcę, w tym marża odsetkowa, pozaodsetkowe koszty kredytu, maksymalna kwota kredytu, maksymalny okres kredytowania oraz wymagane zabezpieczenia. Zmiana powyższych parametrów decyduje o możliwości zaciągnięcia kredytów przez gospodarstwa domowe, np. skrócenie okresu maksymalnego kredytowania oddziałuje w kierunku ograniczenia zdolności kredytowej (*ceteris paribus*).

Źródło danych i metoda badania

Szczegółowe informacje na temat warunków i kryteriów udzielania kredytów przez kredytodawców, z uwagi na ich charakter, nie są dostępne. W praktyce możliwa jest jednak analiza tendencji zmian polityki kredytowej instytucji finansowych na podstawie danych zagregowanych. Źródłem tych danych są informacje z ankiet skierowanych do przewodniczących komitetów kredytowych² na temat sytuacji na rynku kredytowym. Uzyskane odpowiedzi nie uwzględniają opinii innych pionów banku niż pion kredytowy. Badanie sytuacji na rynku kredytowym jest kwartalnym badaniem ankietowym przeprowadzonym od 2004 r. przez Departament Systemu Finansowego NBP. W każdej turze badań ankietowanych branych jest pod uwagę od 24 do 29 największych banków działających na polskim rynku, których łączny udział należności od gospodarstw domowych w portfelu sektora bankowego wynosi około 70-85%.

Celem ankiety jest określenie kierunku zmian polityki kredytowej (kryteriów i warunków udzielania kredytów) oraz zmian popytu na kredyty. Badanie w zakresie kredytów dla gospodarstw domowych opiera się na pytaniach zamkniętych wyrażonych na skali porządkowej. Pytania podzielone są na grupy, które dotyczą zmian

² Komitety kredytowe są ciałem opiniodawczym w procesie oceny wniosków kredytowych oraz ich klasyfikacji pod kątem ryzyka ponoszonego przez bank.

w polityce kredytowej banku w okresie ostatnich trzech miesięcy oraz przyczyn dokonanych zmian. W tym obszarze analizowane są m.in.:

- zmiany kryteriów przyznawania kredytów,
- zmiany warunków udzielania kredytów.

Wyniki ankiet prezentowane są w postaci struktur, tzn. odsetka banków, które wybrały daną opcję odpowiedzi na poszczególne pytania. Jednocześnie odpowiedzi banków są ważone udziałem danego banku w segmencie rynku, którego dotyczy pytanie. Przy liczeniu wag uwzględniono średni stan należności danej kategorii.

Oprócz struktur dla każdej odpowiedzi policzono tzw. procent netto, który jest różnicą między odsetkiem odpowiedzi pokazujących przeciwne kierunki zmian. Procent netto stanowi różnicę między sumą odpowiedzi „znacznie złagodzone” i „nieznacznie złagodzone” a sumą odpowiedzi „znacznie zaostrzone” i „nieznacznie zaostrzone”. Wielkość ta pokazuje zatem ogólną tendencję w danym segmencie rynku, przy czym dodatnia wartość wskaźnika oznacza tendencję do zaostrzania kryteriów lub warunków kredytu.

Dynamika kredytów dla gospodarstw domowych na tle zmian w polityce kredytowej banków

Analizując tendencje na rynku kredytów dla klientów detalicznych w Polsce w ostatniej dekadzie, można zauważyć silne tempo przyrostu kredytów w ujęciu wartościowym do 2008 r. W tym okresie banki łagodziły kryteria przyznawania kredytów, co jest szczególnie widoczne w przypadku kredytów konsumpcyjnych (wykres 1). Stopniowe obniżanie wymagań (przez cztery lata z rzędu) w zakresie minimalnej zdolności kredytowej przelożyło się na szerszy dostęp gospodarstw domowych do tego rynku, a tym samym pozwoliło na znaczne przyrosty zadłużenia konsumentów. Dodatkowo stymulująco na zmianę wielkości kredytów konsumpcyjnych w tym okresie działało obniżenie marży kredytowej (wykres 2). W warunkach narastającego boomu na rynku nieruchomości, nieznaczne zaostrzenie kryteriów udzielania kredytów mieszkaniowych w latach 2006-2008 pozostało bez zauważalnego negatywnego wpływu na tempo przyrostu tego rodzaju kredytów. W rekordowym 2008 r. gospodarstwa domowe powiększyły swoje zadłużenie z tytułu kredytów konsumenckich o ponad 30 mld zł, a z tytułu kredytów mieszkaniowych o prawie 80 mld zł.

Wraz z rozpoczęciem światowego kryzysu i spowolnieniem gospodarczym w Polsce nastąpiło zaostrzenie kryteriów udzielania kredytów konsumpcyjnych i przyrost zadłużenia gospodarstw domowych z tytułu tego rodzaju kredytów zdecydowanie wyhamował (w latach 2011-2012 wystąpiło nawet obniżenie zadłużenia w ujęciu absolutnym). Natomiast reakcja kredytów mieszkaniowych była odmienna – pomimo znacznego zaostrzenia wymaganej zdolności kredytowej w kolejnych latach dynamika sprzedaży w tym segmencie kredytów utrzymywała się na wysokim

poziomie. Wskazuje to na występowanie w gospodarce czynników silniejszych niż analizowane zmiany kryteriów udzielania kredytów. Można tu wskazać między innymi boom na rynku nieruchomości. Duży popyt wśród gospodarstw domowych na kredyty związane z nieruchomościami przed 2008 r. wynikał m.in. z utrzymującego się niedoboru mieszkań w Polsce i generalnie łagodnych warunków kredytowania przez banki (por. *Rozwój systemu...*, 2010, s. 84; Białowolski, Dudek, 2007, s. 25-26). Dodatkowo szybko wzrastające ceny nieruchomości w Polsce (do 2008 r.) i oczekiwania związane z utrzymaniem się tej tendencji z jednej strony przyspieszały decyzje wielu gospodarstw domowych o zakupie własnego mieszkania, z drugiej zaś umacniały motyw inwestycyjny zakupu nieruchomości³. Motyw ten występował również wśród inwestorów zagranicznych, którzy zwiększyli zainteresowanie nabywaniem nieruchomości w Polsce (*Rozwój systemu...*, 2006, s. 72).

Innym wyjaśnieniem takiego zachowania gospodarstw domowych w warunkach zaostrzenia kryteriów udzielania kredytów jest charakter podejmowanych decyzji na rynku kredytów mieszkaniowych. Okres pomiędzy podjęciem decyzji o zaciągnięciu kredytu a momentem jego faktycznej realizacji jest o wiele dłuższy, a zatem adaptacja do zmieniających się warunków rynkowych występuje z większym opóźnieniem niż w przypadku kredytów konsumpcyjnych.

Ponadto gospodarstwa domowe w Polsce ciągle posiadają „zapas” dochodów, które pozwalają na kontynuację zadłużania się, pomimo zaostrzenia polityki kredytowej banków. Wniosek ten wydaje się tym bardziej uprawniony, jeśli porówna się obciążenia budżetów gospodarstw domowych z wydatkami na spłatę kredytów. Są one, w porównaniu z krajami wysoko rozwiniętymi, jeszcze na niskim poziomie (Wałęga, 2013a, s. 100 i 101).

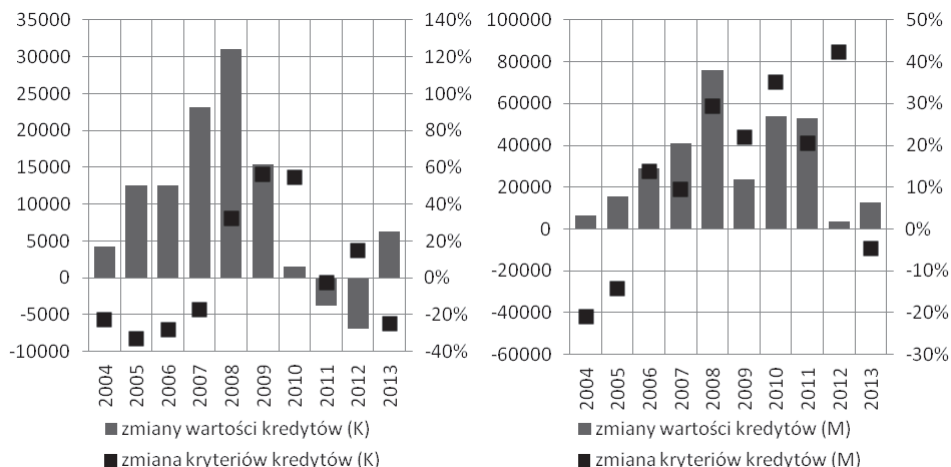
Dynamikę kredytów mieszkaniowych stymulowało także państwo poprzez program, mający na celu wsparcie budownictwa mieszkaniowego w Polsce⁴. Największe zainteresowania programem „Rodzina na swoim” przypadło na lata 2009-2011, a więc okres występowania napięć na światowych rynkach finansowych. Na przykład w 2009 r. co trzeci kredyt mieszkaniowy w złotych był zaciągany w ramach programu „Rodzina na swoim”, a w okresie największego zainteresowania (2010 r.) wskaźnik ten wyniósł ponad 40% (Wałęga, 2013a, s. 110).

³ Występował tu mechanizm sprzężenia zwrotnego – wzrost cen nieruchomości zachęcał gospodarstwa domowe do zaciągania kredytów na sfinansowanie tego rodzaju zakupów, co w konsekwencji nakreślało spiralę dalszego wzrostu cen. Wpływ sytuacji na rynku nieruchomości (cen i zmiany liczby mieszkań) na rynek finansowy w Polsce znaleźć można m.in. w raportach o stabilności systemu finansowego publikowanych przez NBP.

⁴ W 2006 r. uchwalono ustawę o finansowym wsparciu rodzin w nabywaniu własnego mieszkania (Dz.U. z 2006 r., nr 183, poz. 1354 z póź. zm.), zwaną potocznie programem „Rodzina na swoim”. Miała ona na celu wsparcie rodzin w nabywaniu własnego mieszkania poprzez dopłaty do odsetek od kredytów udzielanych na zakup lokalu mieszkalnego, budowę i zakup domu jednorodzinnego albo wniesienie wkładu budowlanego do spółdzielni mieszkaniowej. Po spełnieniu warunków określonych w ustawie Fundusz Dopłat (ulożony w Banku Gospodarstwa Krajowego) pokrywa przez 8 lat 50% odsetek naliczonych według stopy referencyjnej. Program został zakończony z końcem 2012 r.

Wykres 1

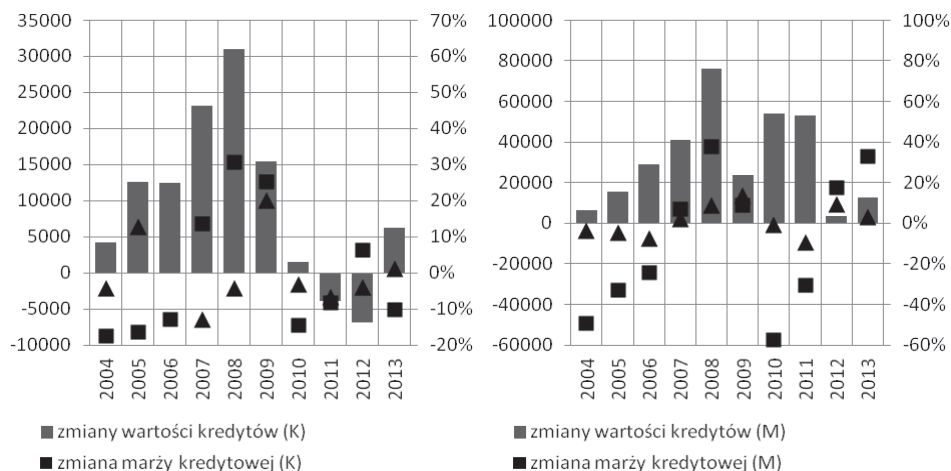
Zmiany (jako procent netto – prawa skala) kryteriów udzielania kredytów konsumpcyjnych (K) i mieszkaniowych (M) na tle zmian wartości tych kredytów (w mln zł – lewa skala) w latach 2004-2013



Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z NBP.

Wykres 2

Zmiany (jako procent netto – prawa skala) marży kredytowej oraz pozaodsetkowych kosztów kredytów konsumpcyjnych (K) i mieszkaniowych (M) na tle zmian wartości tych kredytów (w mln zł – lewa skala) w latach 2004-2013



Źródło: Jak w wykresie 1.

Zmiany polityki banków w zakresie zdolności kredytowej są bardziej zdecydowane niż w przypadku wymaganych zabezpieczeń, maksymalnego okresu kredytowania oraz maksymalnej kwoty kredytu, czy minimalnego udziału własnego kredytobiorcy. W analizowanym okresie zmian w wyżej wymienionych parametrach kredytów dokonywał jedynie co piąty, dziesiąty bank (wartość % netto zawiera się w przedziale $\pm 20\%$).

Można jednak zauważyć wyraźną tendencję w polityce kredytowej banków – w okresie boomu kredytowego w pierwszych latach po wejściu Polski do Unii Europejskiej banki skłonne były łagodzić warunki przyznawania kredytów. Natomiast pojawienie się pierwszych symptomów napięć w gospodarce spowodowało delikatne zaostrzenie polityki kredytowej. Na rynku kredytów konsumpcyjnych większe podniesienie marży kredytowej można zaobserwować w latach 2007-2009. Sytuacja wygląda podobnie na rynku kredytów mieszkaniowych, przy czym dodatkowo wzrost pozaodsetkowych kosztów kredytów nastąpił w latach 2012 i 2013.

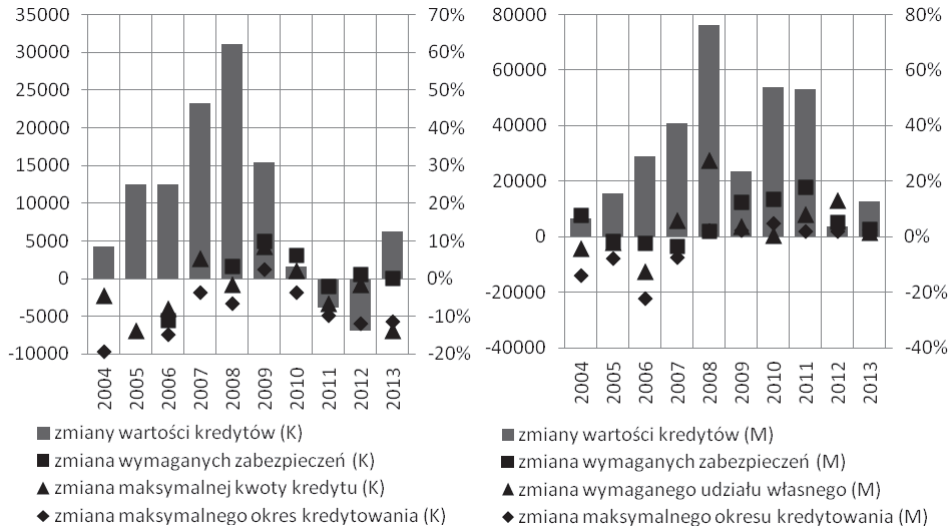
Polityka kredytodawców w zakresie wymaganych zabezpieczeń, maksymalnej kwoty i okresu kredytowania na rynku kredytów konsumpcyjnych przebiega według następującego schematu – w okresie boomu kredytowego warunki te były stopniowo zaostrzane, by – wraz z wyhamowaniem tempa zadłużania się gospodarstw domowych po 2008 r. – z czasem je złagodzić. Natomiast analiza warunków udzielania kredytów mieszkaniowych w zakresie wyżej wspomnianych elementów oferty kredytowej wskazuje na niewielkie, ale systematyczne zwiększanie wymagań stawianych kredytobiorcom od 2008 r. Należy jednak zwrócić uwagę, że na początku analizowanego okresu (tj. do 2008 r.) nastąpiło wydłużenie maksymalnego okresu kredytowania. W ofercie banków pojawiły się kredyty o bardzo długim okresie spłaty (nawet do 50 lat). Konkurencja wśród instytucji bankowych wymusiła nie tylko zwiększenie liczby kanałów dystrybucji i ich unowocześnienie (infolinie, Internet, mobilni konsultanci), ale także przyspieszenie procedur rozpatrywania wniosków kredytowych, których czas w przypadku kredytów konsumpcyjnych został skrócony nawet do 15 minut, a w przypadku kredytów mieszkaniowych do kilku dni (*Rozwój systemu...*, 2008, s. 92).

Na dynamikę zadłużania się gospodarstw domowych w instytucjach finansowych wpływały również inne niż wymienione wcześniej zmiany w ofercie banków. Wysokiemu tempu wzrostu kredytów konsumpcyjnych sprzyja aktywna polityka promocyjna banków i stosowana przez nie sprzedaż krzyżowa (*cross-selling*).

Ponadto, jak wskazują eksperci, kredyty mieszkaniowe silnie oddziałują również na inne typy kredytów (np. zakupy ratalne wyposażenia mieszkań, sprzętu AGD/RTV, kredyty związane z kartami kredytowymi). Znajduje to odzwierciedlenie w oficjalnych statystykach dotyczących kredytów konsumpcyjnych dla gospodarstw domowych. Na powyższy proces nakłada się systematyczna zmiana stylu życia konsumentów, wyrażająca się stopniowym skracaniem cyklu użytkowania sprzętu trwałego użytku (*Rozwój systemu...*, 2006, s. 70). Można zatem założyć, że w pewnej mierze zmiany polityki banków w odniesieniu do kredytów mieszkaniowych wpływają na rozmiary korzystania z rynku kredytów konsumpcyjnych przez gospodarstwa domowe.

Wykres 3

Zmiany (jako procent netto – prawa skala) wymaganych zabezpieczeń, maksymalnej kwoty kredytu, wymaganego udziału własnego i maksymalnego okresu kredytowania dla kredytów konsumpcyjnych (K) i mieszkaniowych (M) na tle zmian wartości tych kredytów (w mln zł – lewa skala) w latach 2004-2013



Źródło: Jak w wykresie 1.

Tabela 1

Współczynniki korelacji pomiędzy tempem zmian wielkości kredytów konsumpcyjnych i mieszkaniowych dla gospodarstw domowych a zmianami kryteriów i warunków ich udzielania

Wyszczególnienie	Kredyty konsumpcyjne	Kredyty mieszkaniowe
Kryteria przyznawania kredytów	-0,238	-0,069
Warunki udzielania kredytów, w tym:		
marża kredytowa	0,369	-0,023
pozaodsetkowe koszty kredytu	-0,115	-0,243
wymagane zabezpieczenia	-0,473	-0,565
maksymalna kwota kredytu	0,056	n.d.
wymagany udział własny kredytobiorcy w inwestycji	n.d.	0,082
maksymalny okres kredytowania	-0,089	-0,479

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych NBP za lata 2004-2013.

Wykorzystując syntetyczne wyniki ankiet do przewodniczących komitetów kredytowych, zbadano także korelację pomiędzy zmianami wielkości kredytów dla gospodarstw domowych a zmianami sytuacji na rynku kredytowym. Wyniki obliczeń prezentuje tabela 1.

Zaostrzenie kryteriów przyznawania kredytów (zwiększenie wymaganej zdolności kredytowej) wpływa na zmniejszenie przyrostów wielkości kredytów dla gospodarstw domowych, przy czym silniejsza korelacja obserwowana jest w przypadku kredytów konsumpcyjnych ($-0,238$) niż w przypadku kredytów mieszkaniowych ($-0,069$). Warunki udzielania kredytów są również skorelowane ze zmianami poziomu zadłużenia gospodarstw domowych. W przypadku kredytów mieszkaniowych na decyzje o zaciągnięciu zobowiązania przez gospodarstwo domowe najsilniej oddziałują zmiany wymaganych zabezpieczeń oraz zmiany maksymalnego okresu kredytowania. Są to te parametry oferty kredytowej, które *de facto* przesądzają o możliwości zadłużenia się. Trzeba pamiętać, że w czasie boomu kredytowego w latach 2006-2008 banki udzielały wiele kredytów o stosunkowo wysokim współczynniku LtV⁵, przekraczającym niekiedy nawet 120%. To, w połączeniu ze stopniowym wydłużeniem maksymalnego okresu kredytowania, zwiększało dostępność gospodarstw domowych do rynku kredytowego (nawet tych o relatywnie niskich dochodach), a tym samym oddziaływało na efektywny popyt na tego rodzaju kredyty. W przypadku kredytów konsumpcyjnych w zasadzie jedynym elementem oferty kredytowej zauważalnie skorelowanym z tempem zmian zadłużenia są wymagane zabezpieczenia. Wyniki analizy wskazują na jedną ciekawą zależność – marża kredytowa, która obok rynkowej stopy procentowej w dużej mierze determinuje rzeczywiste koszty kredytu, nie ma praktycznie żadnego wpływu na zachowania gospodarstw domowych na rynku kredytów mieszkaniowych ($r = -0,023$). Ten element ofert kredytowych banków jest pomijany przy decyzjach o zadłużaniu się z tytułu kredytów konsumpcyjnych – dodatnia wartość współczynnika korelacji wskazuje, że zastrzeżeniu warunków (podniesieniu marży) dla tych kredytów towarzyszy zwiększanie zadłużenia gospodarstw domowych. Wynikami, choć są one sprzeczne z założeniem o racjonalności konsumentów i odwrotnie proporcjonalnej zależności pomiędzy kosztami kredytu a wielkością zadłużenia, można tłumaczyć silną chęć przejścia gospodarstw domowych na wyższą, niż wynika to z aktualnego poziomu dochodów, ścieżkę konsumpcji.

Podsumowanie

Lata 2004-2013 to okres dynamicznego rozwoju rynku kredytów i pożyczek dla gospodarstw domowych w Polsce. Po wejściu Polski do Unii Europejskiej gospodarstwa domowe w coraz większym zakresie korzystały nie tylko z kredytów

⁵ Wskaźnik LtV (*loan to value*) to stosunek wysokości udzielanego kredytu do wartości zabezpieczeń jego spłaty (wartości nieruchomości).

konsumpcyjnych, ale przede wszystkim mieszkaniowych. Boom kredytowy został przerwany wraz z narastaniem nierównowag w gospodarce światowej w drugiej połowie analizowanej dekady. Jest to widoczne przede wszystkim na rynku kredytów konsumpcyjnych, na którym można zaobserwować większe ograniczenie akcji kredytowej (w ujęciu nominalnym) niż na rynku kredytów mieszkaniowych. Dynamika zadłużania się polskich gospodarstw domowych z tytułu kredytów związanych z nieruchomościami po 2008 r. w pewnej mierze była stymulowana działaniami państwa poprzez program wsparcia budownictwa mieszkaniowego.

Oprócz ogólnej sytuacji ekonomicznej w kraju na zachowania gospodarstw domowych na rynku kredytów oddziaływały także zmiany w ofercie banków. W badanym okresie nastąpił rozwój instytucjonalny rynku finansowego w Polsce. Postęp technologiczny oraz rozwój kanałów dystrybucji spowodował, że dostęp do kredytów stał się łatwiejszy. Ponadto stopniowe łagodzenie przez kredytodawców kryteriów i warunków udzielania kredytów, mające miejsce w zasadzie przez cztery kolejne lata (2004-2007), nie pozostawało bez wpływu na przyspieszenie procesów zadłużania się gospodarstw domowych.

Badania zależności pomiędzy tempem zmian wielkości kredytów konsumpcyjnych mieszkaniowych dla gospodarstw domowych a zmianami kryteriów i warunków ich udzielania nie wykazały silnej korelacji pomiędzy tymi kategoriami. W rozpatrywanym okresie na akcję kredytową w największym stopniu oddziaływały zmiany w zakresie wymaganych zabezpieczeń i długości maksymalnego okresu kredytowania. Zmiany w wysokości minimalnej zdolności kredytowej (reprezentowane przez zmienną „kryteria udzielania kredytów”) miały ograniczony wpływ na dynamikę zadłużania się gospodarstw domowych. Sytuację tę można tłumaczyć generalnie niskim obciążeniem budżetów gospodarstw domowych spłatami kredytów, przy jednoczesnym wzroście dochodów realnych w latach 2004-2013. Badania potwierdziły, że w okresie dobrej koniunktury w gospodarce (wzrost dochodów, *boom* na rynku nieruchomości) silne bodźce do zwiększania konsumpcji są transmitowane na rynek kredytowy. Z tego też powodu gospodarstwa domowe w Polsce wydają się mało wrażliwe na zmiany kosztów zaciągania kredytów (marża kredytowa i pozakodeksowe koszty kredytów).

Bibliografia

- Białowolski P., Dudek S. (2007), *Growth potential of the Polish household credit market in the light of real convergence of the Polish economy*, Konferencja Przedsiębiorstw Finansowych w Polsce, Warszawa.
- Dobosiewicz Z. (2007), *Kredyty i gwarancje bankowe*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- Finlay S. (2005), *Consumer Credit Fundamentals*, Palgrave Macmillan, Houndmills–New York.

- Hunt R.M. (2006), *Development and Regulation of Consume Credit Reporting on the United States* (w:) *The Economics of Consumer Credit*, red. G. Bertola, R. Disney, C. Grant, MIT Press, Cambridge-London.
- Pollok A., Wałęga G. (2011), *Elastyczność zadłużenia gospodarstw domowych względem stopy procentowej i dochodu*, Prace Naukowe Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, nr 167.
- Rozwój systemu finansowego w Polsce w 2005 r.* (2006), NBP, Warszawa.
- Rozwój systemu finansowego w Polsce w 2007 r.* (2008), NBP, Warszawa.
- Rozwój systemu finansowego w Polsce w 2008 r.* (2010), NBP, Warszawa.
- Rytelewska G. (2005), *Bankowość detaliczna. Potrzeby, szanse i zagrożenia*, PWE, Warszawa.
- Szpringer W. (2005), *Kredyt konsumencki i upadłość konsumencka na rynku usług finansowych UE*, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa.
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe (Dz.U. z 1997 r., nr 140, poz. 939 z późn. zm.).
- Wałęga G. (2013a), *Kredytowanie gospodarstw domowych*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- Wałęga G. (2013b), *Wpływ spowolnienia gospodarczego na zadłużenie gospodarstw domowych w Polsce*, Prace Naukowe Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, nr 305, Wrocław.

Streszczenie

W ostatniej dekadzie zauważalny jest wzrost wielkości rynku kredytów detalicznych w Polsce. Gospodarstwa domowe zwiększają zadłużenie z tytułu kredytów i pożyczek zarówno konsumpcyjnych, jak i tych związanych z nieruchomościami. Proces ten stymulowany jest różnymi okolicznościami. Oprócz czynników rynkowych i popytowych korzystanie z kredytów przez konsumentów zależy od dostępności i atrakcyjności oferty kredytodawców. W artykule przeprowadzono analizę wpływu warunków i kryteriów udzielania kredytów przez banki na wielkość zadłużenia gospodarstw domowych w Polsce. Do realizacji badania wykorzystano miary współzależności cech ilościowych na podstawie danych pochodzących z NBP. Okres analizy obejmuje lata 2004-2013. Wyniki badań wskazują na częściową tylko korelację pomiędzy tempem przyrostu kredytów dla ludności a zmianami w polityce kredytodawców. Pozwala to stwierdzić, że pomimo pogorszenia – z punktu widzenia konsumentów – oferty kredytowej, ma ona ograniczony wpływ na zmiany popytu na kredyty zgłaszane przez gospodarstwa domowe w Polsce.

Słowa kluczowe: zadłużenie gospodarstw domowych, polityka kredytowa banków.

Kody JEL: D14, G21

Changes in the Banks' Credit Policy and Polish Households' Indebtedness

Summary

In the recent decade, there has been noticeable the growth of the volume of market for retail credits in Poland. Households increase their indebtedness on account of credits and loans both consumption and those related to real estate. This process is stimulated by various circumstances. Besides the market and demand factors, the use of credits by consumers depends on availability and attractiveness of the offer provided by creditors. In his article, the author carried out an analysis of the impact of terms and criteria for credit provision by banks on the volume of households' indebtedness in Poland. To implement the research the author used the measures of correlation of quantitative features based on the data from the NBP. The time-period of analysis covers the years 2004-2013. The research findings indicate only a partial correlation between the rate of growth of credits for people and the changes in the creditors' policy. This allows stating that despite the aggravation – from the consumers' point of view – of the credit offer, it has a limited impact on the changes in demand for credits reported by households in Poland.

Key words: households' indebtedness, banks' credit policy.

JEL codes: D14, G21

Artykuł nadesłany do redakcji w grudniu 2014 r.

© All rights reserved

Afilacja:

dr Grzegorz Wałęga

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

Katedra Mikroekonomii

ul. Rakowicka 27

31-510 Kraków

e-mail: mikroekonomia@onet.pl